

Фебруар 1332.

БИВША СРПСКА КРАЉИЦА СИМОНИДА НА ОЧЕВОЈ САХРАНИ

*Ниџифор Григора оиширно описује њоследње часове сџароџа цара
Андроника II и њоџребне свечаносџи.*

Када се сунце клонило заласку посетио сам и ја цара као обично. Навикао сам да свака три или четири дана идем њему да га разгалим. И сада сам га, дакле, као обично посетио и сео код њега и водио разговор на уобичајени начин. Обичавао је да води самном узвишене и учене разговоре углађено и љупко. Присутни су били и његова кћерка Симонида, краљица (Σιμωνίς ἡ Κράλαινα), и неколико других са истим схватањима и карактером, оданих као као и ја цару и његовој кћерки краљици (τῇ Κράλαινα), са којима су били у исто таквом пријатељском саобраћају.

(Greg. I. p. 461, 8—18)

Исџе ноџи цар је умро.

Другог дана жалости затражила је кћерка царева,¹²⁴ краљица (τῆς Κραλαίνης) која је руководила тужним свечаностима, да без припреме одржим тужно слово које ће одговарати околностима.

(Greg. I, p. 465, 1—4).

1333.

ДОЛАЗАК СИРГИЈАНА У СРБИЈУ

Сирџијан је био њозван њред царски суд да се брани од Цамблакових оиџуџби збоџ велеџздаје. Иако је два и џри џуџа излазио њред све судије, чин се није моџао бесџрекорно доказати, џако да је убрзо био од веџине судија џроџлашен невиним. Пре завршеџка џроцеса заџтражио је цар од њеџа јамце да неће џајно џобеџи док џроцес не буде завршен код свих судија. Сирџијан се џада уџлашио да би моџао доџасти џамнице, а раније џамно-вање му још није иџчиљило из џамђења. Још више се уџлашио кад су се џоказали одбојни они који су имали да јамче. Збоџ џоџа је џајно џобеџао и није био нађен уџркос ревносном џраџању.

¹²⁴ Van Dielen, Gregoras II, 2, 329—330 н. 326, упозорио је да једна од кратких хроника (Schreiner, Kleinchroniken I, 79) има 13. фебруар 1332. као дан смрти старога цара, док Григора помиње 12. фебруар увече као време своје посете и коначног расанка од цара. У опису догађаја он спомиње разговоре до поноћи, чак и прве петлове, без знака болести, а онда ујутро смрт цареву. Према томе, van Dielen с разлогом истиче да између Григоре и поменуе хронике нема неслагања, јер и из његовог текста произлази да је стари цар умро 13. фебруара.

После годину дана¹²⁵ послао је цару писмо из Евбеје молећи га за милост и за комад земље где би се могао населити са женом и децом, негде у Македонији на крајњим границама ромејског подручја.¹²⁶ Они који су око цара завиде му, тврдио је он, и стога

¹²⁵ Последње године Сиргијановог живота, процес, бекство, склањање код српског краља и заједничко ратовање да би се помогао цариградског престола, стварали су тешкоће у старијој литератури, па је ова последња епизода различито датована. Тешкоће су увеличавале разлике у излагању Григоре и Кантакузина као и побркан хронолошки ред у овом делу Кантакузинових мемоара. Додуше, од 1866. приступачан је податак који је омогућавао да се прецизно утврди дан смрти Сиргијанове, али он је остао незапажен, јер је мали број истраживача познавао српске изворе. Тек у новије време нађен је у једној византијској хроници датум смрти Сиргијанове: 23. август 1334, што је дало чврст ослонац за датовање неких ранијих догађаја. Међутим, последњи прецизно датовани податак је именовање Сиргијана за намесника Запада после битке код Велбужда и царевог напуштања Македоније (види ниже одломак 11 из Кантакузина), пре но што ће поћи да осваја пограничне бугарске градове. У тих 4 године морало се све одиграти: оптуживање, процес, бекство, мировање од годину дана и рат у савезништву са српским краљем.

Из каснијих догађаја се види да је заједничка офанзива Сиргијана и краља Душана почела у пролеће 1334, што наводи на закључак да је Сиргијан морао доћи Душану у зиму 1333/34, вероватно у последњим месецима 1333. У том случају се могао са Евбеје јавити у јесен 1333, а то је било, по Григори, годину дана после бекства, што значи да његово ишчезавање треба ставити у јесен 1332, а то је у складу са местом где Григора прича о процесу, после мира у рату с Бугарском (лето 1332) а пре смрти царице мајке Марије (Рите/Ксене (годину и по дана после смрти старог цара, што води у август 1333)). Код Кантакузина је суђење опширно испричано, више пред царем него пред судијама, о којима опширније говори Григора. Кантакузин је излагање о процесу Сиргијану ставио после смрти патријарха Исаије, за коју се из једне кратке хронике зна да пада 13. маја 1332 (*Schreiner, Kleinchroniken I, 79*), када је дошло до једног турског напада па је цар боравио на Халкидици. Ту су почеле тужбе против Сиргијана, а у Цариграду је касније вођен формални поступак. За време тога испитивања цар је ишао до Никомедије и тамо се састао са Орханом, што се по једној краткој хроници (*Schreiner, Kleinchroniken I, 80*) десило у августу 1333. Као што се види, највеће неслагање је у оној години мировања и скривања за коју у хронологији Кантакузиновог причања нема места.

¹²⁶ У српској историјској литератури није схваћена сва озбиљност Сиргијановог покрета који овде слика Григора. Он је третиран као друге византијске пребеглице, попут Котаница у раније време. Међутим, Сиргијан је био одметник сасвим другог кова. Он је од почетка учествовао у борби за власт у време гложења Андроника II и Андроника III, упознао је главне актере, прозreo је амбиције Кантакузинове и бринуо се за своје интересе. Када је цар Андроник III у јануару 1330. био тешко болестан (о хронологији види нап. 115 уз Кантакузина) и кад се озбиљно рачунало с његовом смрћу, царева мајка Марија/Рита/Ксена, нерасположена према Кантакузину, усинила је тада Сиргијана. Они су тада заједнички окупљали присталице и обавезивали их заклетвом да ће се борити против свакога а у корист царевог наследника који се очекивао. Међутим, царица је родила кћерку а цар је оздравио. Ово тајно окупљање присталица било је у сржи оптужби против Сиргијана. Када је у неизвесности у исход процеса а застрашен од тамнице у којој је био бар два пута у својој каријери, натеран да се одметне, он је показао стварне намере, почео је да се бори за царску власт. Кантакузин, из разлога који се могу прозрети, свесно умањује озбиљност Сиргијановог покрета. Судећи по Григорином излагању два су човека Сиргијана веома озбиљно схватила. Један је био византијски цар Андроник III који се уплашио за престо и који је предузимао веома озбиљне мере; други је био Душан који се упустио са Сиргијаном у преговоре у длаку сличне онима са Кантакузином, непуну деценију касније (уп. ниже одломак 38). Територија Македоније била је цена за помоћ српског краља и 1333/34. и 1342. Занимљиво је да индиректну потврду за свргавање Андроника III као ратни циљ налазимо у фрагментарној Ду-

жели да живи што даље од њих из страха да не буде мучки убијен. Додавао је томе заклетву да никад неће зло поступити у односу на цара.

Пошто његова молба није била услишена на двору и пошто ништа није постигао, напустио је Евбеју и отишао краљу Србије (πρὸς τὸν Κράλην Σερβίας). Примљен је био с највећом радошћу и постао му је све: у сваком погледу прикладан гост, пријатељ једномишљеник, добродошли саветник, најпоузданији у унутрашњим пословима, најделотворнији у спољашњим, други Темистокле код Персијанца Артаксеркса. Краљ је, наиме, већ одавно знао гласе о њему и сматрао је зато његов долазак као неочекивани добитак. И кад му је Сиргијан обећао потчинити ромејску област у Македонији Трибалима ако краљ њему помогне да завлада Ромејима,¹²⁷ поуздао се у њега и био је врло рад да га подупире у његовом подухвату.

(Greg. I, p. 489, 17—490, 10)

27

Пролеће—лејто 1334.

ДУШАНОВО РАТОВАЊЕ У МАКЕДОНИЈИ И СИРГИЈАНОВА ПОГИБИЈА

Пошћо је забележио смрт царице, мајке Андроника III, и унео у Историју свој јовор одржан пред царем, Григора се враћа сиољнополишким догађајима.

Кад је дошло пролеће сакупио је краљ своју војну силу (τὰς δυνάμεις), а Сиргијан је разаслао тајна писма свуда у ромејску државу, почевши од области према Трибалима, па даље у цело приморје и копнене градове и области све до Цариграда. У писмима је обећавао даривање земљишних поседа, поклоне у новцу, додељивање достојанстава и слично. Због тога су се скоро сви полакомили, прикључивали му се од свег срца и пожуривали писмима и новцем

шановој биографији. Непознати писац ни једном речи не спомиње Сиргијана, а непријатељство између Душана и Андроника III изводи из времена које претходи бици код Велбужда. Из неког свог разлога овај цар је нарушио мир с краљевим оцем, затим је ушао у савез са бугарским царем. Кад је победио бугарског цара краљ је желео да се освети и грчком цару, сакупио је војску, ушао у цареву земљу узео многе градове и земље. Видећи да му је Бог наклоњен, српски краљ „хтео је овога цара, који му је зло мислио, да прогна из царства грчке земље...“ *Живоши краљева и архиепископа* 221—223, навод по преводу Л. Мирковића 167—168. Иако је смештено у реторичком обојени и тенденциозни приказ Душановог рата, ово место Даниловог Настављача представља важну потврду исправности Григориног гледања на ове догађаје. Сиргијанов брзи слом ослободио је цара опасности, краља лишио наде на добит, а посредно је утицао на перспективу у којој је епизода са Сиргијаном посматрана.

да убрзају његово напредовање. Одавно познавајући лукавост овога човека и његово бритко оштроумље у сличним стварима, цар се јако побојао за себе и за све. Он је сматрао Сиргијанов напад опаснијим од напада Скита и било којих других племена, јер војсци инполемених непријатеља могао је супротставити једноплемене градове, који су према њима вазда гајили природно непријатељство због разлике у вери, али борба против саплеменика и људи истог обичаја из темеља разара наду и уништава њихове замисли. Он само што није видео како непријатељска ватра са свих страна, преко копна и мора, незадрживо стиже до царских капија. С једне стране био је због тога очајан, с друге стране је ипак, према могућностима предузео потребне мере све своје наде полагајући у Бога. Он је одувек имао обичај да тако ради и то му је било присно и домаће, нарочито у већим недаћама. Најпре је врло високим пирговима ојачао царске дворе и капије (τὰς βασιλείους αὐλὰς καὶ πύλας) и прибавио је велику количину жита којим ће, у случају нужде посада и он лично моћи дуго да се одржавају, јер очекивао је да ће непријатељски дим стизати све до царских одаја. Намеравајући затим да крене у Македонију¹²⁸ како би својим присуством утерао страх онима који су у градовима ковали тајне планове против њега,¹²⁹ као наследника на патријаршијском престолу после смрти Исаије поставио је Јована из Апра, који је тада био свештеник у царском клиру. Њему је поверио, позивајући Бога за сведока усред велике цркве божје премудрости (света Софија), своју супругу царицу и децу, наредивши му да буде после Бога њихов заштитник и чувар, ако би се држави десило нешто неочекивано.

(Greg. I, p. 495, 12—496, 23)

Пошто је све што средио, одјавио је журно у Македонију не водећи војску, јер су му сви били сумњиви осим најповерљивијих дворана (οἰκειαῖχοι) и великој доместики Канџакузина, за кога је време показивало да му је близак исхомишљеник а истовремено и свима осталим пријатељан. Како изгледа да нужда уме да буде инвенцивна, цар је пребирајући мисли дошао до тога да ипрорачун и лукаве мешоде моју да буду усмешније од снаге оружја. Сејшио се дела античких државника Дарија, Антигона, Темисхокла.

¹²⁸ Према Кантакузину цар се налазио у Дидимотици када је скован план о преласку Сфранцеса Палеолога на Сиргијанову страну и о атентату. Пут до Солуна био је судео по подробнијем излагању Кантакузина много компликованији. Уп. ниже одломак 12.

¹²⁹ Како је патријарх Исаија умро још маја 1332 (види горе нап. 125), ово се место тумачило као доказ пометње у Григориној хронологији. Григора, међутим, не говори о смрти Исаије као савременом догађају, већ је помиње у ретроспекцији као разлог именовања новог патријарха Јована XIV Калеке, који је по једној од кратких хроника постављен у фебруару 1334 (Schreiner, Kleinchroniken I, 80). Уп. напомене van Dietena, Gregoras II, 2, 348, где је упозорено да је постављање овога патријарха укључено на погрешном месту и да му је првенствена сврха да истакне своје заслуге за постављење патријарха Јована XIV, пошто су му се сви епископи противили.

Док је цар размишљао о томе дошао му је један од оних што су припадали синклиту (τις τῶν τῆς συγκλήτου) по имену Сфранцес Палеолог,¹³⁰ и одвевши га на страну говорио с њим тајно о тренутним бригама. На царево обећање да ће му обезбедити богатство и славу, заузврат је обећао да ће се претварати да је бегунац и убити Сиргијана. Није прошло много дана а у Солуну, где је цар тада боравио, раширио се глас да је Сфранцес Палеолог распродао све што је имао и да је са пуним рукама пребегао Сиргијану.¹³¹ Када је цар то чуо претварао се да ништа не зна и послао је људе да конфискују Сфранцесову кућу и наредио је да његову жену ради поруге водају по тргу. То је понајвише завело Сиргијана да не сумња у Сфранцеса и да га држи за најбољег пријатеља. Мада су му неки од његових рођака често писали из Солуна и Верије: „Долазак Сфранцеса неће ти донети ништа добро, јер он је дошао да те убије“, њега то није поколебало, него је, примивши од њега [sc. Сфранцеса] писмену и веома страшну заклетву пред светом и божанском трпезом док су свештеници држали богослужење, после тога слободно и не сумњајући с њим се дружио и заједно боравио. Јер било је праведно да и он сам касније доживи оно што је раније био починио и да сам, заклетвама обманут, буде кажњен за неправду коју је био нанео деду царевом цару Андронику и, ако је потребно рећи, самоме Богу. Наиме, кривоклетство се осуђује као презирање Бога. Ја сам већ горе рекао да је баш Сиргијан највише био крив за раздор и сукоб два цара и да је он био најдубљи корен свих немира који су уследили.

Усред лета краљ је са својим војним снагама следио Сиргијана који је непосредно наступао на Солун. Њима су се лако прикључивали градови и предели који су лежали на путу, с једне стране јер су већ одавно желели управу Сиргијанову (ἐπιστάσιν), али и с друге стране због тога што су се бојали за летину, јер је било време жетве.¹³² Сфранцес је желео да цару саопшти шта се дешава, а да код Сиргијана не побуди сумњу, па је зато смислио ђаволски

¹³⁰ О Сфранцесу Палеологу се не зна више од онога што дају Григора и Кантакузин. Уп. *Papadopoulos, Genealogie* нг. 119. Кантакузин наглашава да није био „сјајног рода“ и да се раније огрешио о цара. За разлику од Григоре, где је главни мотив упуштања у ризични подухват царево обећање богатства и славе, код Кантакузина је мотив тежња за рехабилитацијом.

¹³¹ Из Кантакузиновог излагања се може закључити, као што је горе у нап. 128 речено, да је план скован још за време боравка у Дидимотики. Међутим, и по Кантакузину изјављено Сфранцесова је била у Солуну, па су предузете посебне мере да не буде разграбљена када Сфранцес одбегне Сиргијану (види ниже одломак 12).

¹³² Душан је судећи по овом податку прилично рано стигао у близину Солуна. Како је утврдио *М. Блајојевић*, Земљорадња у средњовековној Србији, Београд 1973, 120—124, жетва се обављала од средине јуна до августа, зависно од тога да ли су у питању озими или јари усеви. Како се овде рачуна са општим страхом за летину разложно је узети у обзир главну сезону која ће у солунској околини пре бити у првој половини јула него у првој половини августа. Сиргијан је био убијен 23. а мир је склопљен 26. августа.

и лукав изговор. Дошао је, наиме, Сиргијану и тврдио му да има чврсто обећање два човека који често бораве у царевим одајама да ће се цара дочепати кад улуче повољну прилику. Потребно је да пошље гласнике тим људима да их подсети на обећање. Добио је дозволу и преко тих гласника обавестио је цара шта се дешава, а то је било следеће: да он није у стању да оствари своју намеру а да сам себе сачува од невоље. Дању и ноћу окружен је [sc. Сиргијан] мноштвом људи и ниједног тренутка га не остављају самог. Потребно је зато у пределу подграђа Солуна (ἐν τοῖς προαστείσις) поставити осматраче стражаре (ἡμεροσκόπους), неколико војника који ће, када опазе да се Сиргијан са својом војском приближава, прихватити мене кад из логора будем бежао у град, иначе постоји опасност да будем разобличен и убијен ништа не учинивши. Можда је срамота дуго избивати и вратити се празних руку, али је још већа срамота избивати и, не само ништа не учинити, него и негде код непријатељских капија дати свој живот.

А када је Сиргијан с краљем и његовом војском наилазио потчињавао је лако и већ самим поменом свога имена, које се прочуло (μόνῃς τῇς φήμης) па се очекивало даће ускоро ударити и на сам Солун. С једне стране, пук (δῆμος) Солуна свесрдно и са заносом је ишчекивао његов улазак и био је спреман да му отвори капије и омогући улазак без борбе. С друге стране, цар је мучио тешке муке и непрекидно пригушујући мисли које су водиле у очај из дубине душе и узаврелог срца призивао је божју помоћ. Смењивали су се тренуци добре наде у којима је позивао у сећање човекољубивост божју, са другима када су очајничке мисли немилосрдно раздирале његову душу. Послао је, додуше у складу са Сфранцесовим тражењем, 30 војника за осматрање (ἡμεροσκόπους) пред зидине, али је истовремено држао спремно и једну брзу тријеру пред улазом у луку, у коју би се укрцао са својим људима и најбрже отпловио према царској палати Византа [Цариграда] уколико се Сфранцес врати необављеног посла.

Када су трупе (καὶ δυνάμεις) стигле у близину града (τοῦ ἄστεως) и удариле табор не даље од 60 стадија, очигледно спремне да следећег дана приступе јуришу на зидине, Сфранцес је запавши у очај у погледу подухвата размишљао једино како ће побећи. Измисливши отприлике овај изговор приђе као и обично, Сиргијану и рече да ће мало напустити логор да би тачније осмотрио градске зидине да ли су поседнуте оружаним људима. Овај не слутећи ништа рђаво у томе предлогу рече: „Иди и ја ћу поћи за тобом“. Сфранцес је кренуо напред с двојицом слугу који су били упућени у његов план о убиству. Сиргијан је за њима ишао будући сам да га је Бог, како верујем, лишио разума у тренутку када се надао да ће моћи имати све. Кад су отприлике били на 12 стадија од логора, осврнули су се и видели како им је случај преко свих очекивања тако лако пружио прилику за којом су чезнули, опколише Сиргијана и убише га мачевима и одмах, пре но што би когод у логору нешто приметио,

одјурише журно у град (ἐς τὸ ἄστυ).¹³³ Краљ је следећег дана, запавши у очај, склопио мир који је цар тражио. Разговарали су пошто је цар изашао па је, краљ, примивши неке дарове, отишао кући.¹³⁴ Тиме се та година завршила.

(Greg. I. p. 497, 18—501, 11)

1336.

ОБЗИРИ ЦАРА АНДРОНИКА III ПРЕМА БИВШОЈ СРПСКОЈ КРАЉИЦИ И ЊЕНОМ БРАТУ ДЕСПОТУ ДИМИТРИЈУ

За време док је цар Андроник III с флотом рађовао око Миџилене, Хиоса и у Малој Азији,¹³⁵ трупа младих људи на двору склопила је заверу

¹³³ Док се епизода са Сиргијановим одметањем у општим цртама слаже у излагању Григоре и Кантакузина, сам атентат је испричан у сасвим различитим околностима. Код Кантакузина нема поновне везе са царем, али је зато наглашено царско незадовољство што се од плана о заробљавању прешло на убиство. Код Кантакузина је напад на Сиргијана извршен на реци Галику, бар десетак километара од Солуна, овде је то пред јидовима Солуна на очиглед војника одређених да прихвате Сфранцеса Палеолога. Датум не даје ни један ни други писац, али га налазимо у једној солунској краткој хроници (*Schreiner*, *Kleinchroniken* I, 351). уторак, дан светог Лупа, 23. август. Тај датум сјајно потврђује хронолошки податак Даниловог Настављача о састанку византијског цара и српског краља на реци Галику: „подъ славынымъ градомъ Солуномъ мѣсеца августа въ .кx. (26) дньъ, въ петъкъ дньемъ“. *Живойи краљева и архиепископа* 224. У 1334. је 23. август био уторак а 26. петак.

¹³⁴ Из онога што је речено у претходној напомени види се да није тачно тврђење да је краљ већ следећег дана склопио уговор. Кантакузиново излагање је потпуније и реалније: Душан је сахранио велелепно свога савезника, затим је упутно посланство цару и сутрадан, што даје трећи дан после Сиргијанове погибије, састао се с краљем. Григора сасвим неодређено бележи да је склопљен мир који је цар тражио. По Кантакузину су градови који су се предали Сиргијану враћени цару и добили су амнестију. Према Даниловом Настављачу владари су се узајамно даривали: византијски цар је поклатио српском краљу оно што су Срби освојили још од времена краљевог оца, а српски краљ је од тога један део даровао цару. То може бити у складу са оним што тврди Кантакузин, наиме да су тековине из последњег рата, заједно са Сиргијаном враћене, а да је оно што је освојено до времена битке код Велбужда српски краљ задржао. О попису градова код Даниловог Настављача види ниже нап. 158 уз Кантакузина.

¹³⁵ О хронолошким проблемима у вези с експедицијом цара Андроника III против Митилене и ратовањем око Хиоса и у Малој Азији уп. *van Dieten*, *Gregoras* II, 2, 368—371. Скуп на двору, на коме је цар одржао говор, одржан је после тога у зиму. У старијој литератури се узимало да је био 1336, како пише и *Ласкарис*, Принцезе 81. У новије време је *H. V. Beyer*, *Eine Chronologie der Lebensgeschichte des Nikephoros Gregoras*, *JÖB* 27 (1978) 134, настојао да прецизније утврди хронолошки оквир и то на период између зимског солстиција 1336. и раног пролећа 1337. Ако се, међутим, царева експедиција према Фокеји и Митилени датује у 1335, онда би и овај процес морао бити на прелазу из 1335. у 1336. Друго је питање да ли је то последњи помен Симониде у изворима, како је узимао *Ласкарис*. *Hunger-Kresten*, *Archaisierende Minuskel* 232—233, n. 139, упозорили су на један неоспорно каснији спомен. Σιμωνίς ἡ κράλινα наведена је у једном списку истакнутих антипаламита, што је знак да је била жива и активна у четвртој деценији XIV века, када се спор

Стефановој, која је раније била удата за Михаила, заједно са децом дали су царски двор (τά τε βασιλεία) и владавину над Мизима (Μυσῶν). Цар је сабрао савет (ἐκκλησίαν) великаша да би се посаветовали шта треба чинити. Нашло се да треба напустити оно чиме су били заокупљени, јер малу или никакву корист могу себи обезбедити пошто је краљ ослобођен рата с Мизима, кадар да лако одбије њих који наносе зло његовој земљи, и поћи што брже на Мизију, јер су у изгледу велике наде. Није мали повод за рат лишаване власти цареве сестре, која има преча права да влада јер је Краљеву сестру још за живота одбацио Михаило.¹³⁹ Пошто је одлучио да се иде, цар је ставио посаде у недавно заузете градове, и побринувши се у потребној мери и за остале пограничне градове (τῶν τε λοιπῶν περὶ τὴν ἄκρην πλέων ὅσης ἐδέοντο πρόνοιαν), и оставивши војску са заповедником Сиргијаном, који је био и над другим градовима Запада, да би могао да се брани ако нападну Трибали, узео је осталу војску и кренуо у Адријанопољ.

(Cant. I, p. 428, 4—431, 14)

11

1333—1334.¹⁴⁰

ВИЗАНТИЈСКИ ОДМЕТНИК СИРГИЈАН КОД КРАЉА ДУШАНА

Пошио је изложио шок суђења Сиргијану, његово бекство и скривање у Галаши, Јован Кантакузин описује касније доживљаје овог одметника.

земљи а за цара им даје сина своје сестре који је наследник бившег цара. Новог цара Стефана требало је да слушају а свако остаје са титулом и достојанством какво је имао за време претходног цара. *Животи краљева и архиепископа* 193—196, навод из превода Ј. Мирковића 146—148. Те промене су, наравно, подразумевале потискивање и прогон Теодоре, друге жене бившег цара, али о томе немамо потврде у српским изворима.

¹³⁹ Очигледно је да су права цареве сестре на власт над Бугарском била другог-разредни мотив окретања цара Андроника III против дојучерашњих савезника. Прави мотиви су „велике наде“ о којима овде Кантакузин говори. Сигурно је да се овај полазак на Бугарску поклапа са почетком рата који Григора ставља у следећу годину, тј. после 1. септембра 1330 (уп. горе одломак 24 из Григоре). Потребно је строго одвајати рат који је Андроник III водио против нових властодржаца у Бугарској убрзо после битке код Велбужда од рата који је касније водио против цара Ивана Александра, који пада тек у 1332. годину. Ако се, полазећи од Григориног уопштеног излагања, ови догађаји стопе уједно, хронолошке тешкоће постају још веће.

¹⁴⁰ У коментару уз Григорино излагање (уп. горе одломак 26 и нап. 125) изнете су хронолошке тешкоће у вези са последњим годинама Сиргијанове каријере које потичу делом од неслагања Григоре и Кантакузина, а делом услед поремећаја у хронолошком реду причања у Кантакузиновим мемоарима. О томе опширније ниже у нап. 163. Осовину хронологије последње епизоде у Сиргијановој биографији представља познат и потврђен датум смрти. Као што је речено у коментару уз Григору, у византијским кратким хроникама (*Schreiner*, *Kleinchroniken* I, 351) налазимо 23. август 1334 као дан Сиргијанове погибје, а у животопису Душановом имамо 26. август као датум састанка Душана и цара Андроника III. Имајући у виду да и Григора и Кантакузин говоре само о једној војној кампањи, оној која је почела у пролеће те године у којој је Сиргијин погинуо, и чињеницу да нам је одређивање патријарха за татора и регента

Пошто је цар отишао из Галате, јер је претраживање било узалудно, Сиргијан се укрцао у брод који је пловио за Евбеју. Тамо се прво склонио. Затим се преко Локријана и Акарнанаца¹⁴¹ склонио код Албанаца (εἰς Ἀλβανούς), самосталних номада (αὐτόνομοι νομάδες) насељених по Тесалији, и би спасен захваљујући старом пријатељству које је с њима имао док је заповедао на Западу.¹⁴² Код њих је добио путовође и отишао је као пребег Краљу, владару Трибала, и обећао му је да ће много од онога што је ромејско њему подложити. Краљ га је срдечно примио, с једне стране што је молио заштиту, с друге стране, јер се надао да ће његовом помоћи што год може више шкодити ромејском положају. Уз остало, указивао му је почести и дао му војску којом ће потчинити градове што припадају Ромејима. Задобио је више утврђења (πολίσματα) и велики град Костур (Καστορίαν) који лежи у Вотијеји.¹⁴³ Цар сазнавши за преокрет који је био извео Сиргијан на Западу, није могао да мирује него је, отишав из Византа [Цариграда] у Дидимотику, скупио војску да с њоме ратује на Западу.

(Cant. I, p. 450, 13—451, 5)

Док се цар шине бавио дошао му је шајно Сфранцес Палеолог, један од великаша не сјајног рода,¹⁴⁴ који је признао многа одрешења и замолио

тачно датовано у једној краткој хроници у фебруар 1334 (Schreiner, Kleinchroniken I, 80) можемо поуздано закључити да је Сиргијан стигао код Душана пред крај 1333. Било је потребно да се о томе сазна, да цар постане свестан опасних планова Сиргијана и Душана, да смисли своје противмере и тада крене у Солун да буде ближе догађајима. Датовање Сиргијановог доласка у Србију у последње месеце 1333. у складу је са Григориним тврђењем да је после свога тајанственог бекства, Сиргијан мировао пуних годину дана.

¹⁴¹ Акарнанци су код Кантакузина увек поданици епирских владара. Како се у античко време име Локриде простирало на области у суседству острва Евбеје, Lokris Eoia на копну наспрам северног дела острва, а Lokris Ozolis на делу северне обале Коринтског залива, може се закључити да је Кантакузин имао у виду становнике са територије коју је морао проћи да би стигао код Епираца. О Евбеји као месту Сиргијановог боравка говори и Григора (види горе одломак 26) али он не саопштава појединости о Сиргијановом путу до Душана.

¹⁴² Као што је речено горе, Сиргијан се после ослобођења из затвора прилично брзо вратио у активан политички живот. Био је намесник Солуна у јануару 1330. у време тешке болести цара Андроника III. Тада га је усинила царева мајка Рита-Марија-Ксена и од тада, вероватно, почињу Сиргијанове највише амбиције. За стратега над свим градовима на Западу постављен је после битке код Велбужда, када је цар Андроник III с главнином војске кренуо на Бугарску. Међутим, мало је вероватно да Кантакузин овде има у виду те дужности општинских намесника, јер оне нису у специфичној вези са Албанцима и територијама које играју улогу у Сиргијановом пробијању до Душана крајем 1333. Много је вероватније да се овде алудира на Сиргијаново службовање у младости, за које из Григоре (види горе одломак 13) знамо да је имало у непосредном суседству Илире, а да је, иначе, имао посла са Трибалима, Етолцима и Акарнанцима.

¹⁴³ Положај Костура је довољно добро познат. Није, међутим, јасно зашто га овде Кантакузин смешта у Вотијеју (Βοτταία) када је у класично грчко доба то име било употребљавано за западни део Халкидике, што је прилично далеко од Костура.

¹⁴⁴ О Сфранцесу Палеологу уп. нап. 130 уз Григорин текст.

ојрошѣај, обећавајући у истѣи мах да узврати за њо добротинство у њоку ратиа ѣрошѣи Сиријана када се њо цару учини ѣојодно. Цар је био сѣреман да њо ѣрихвати ѣа је заѣражио да чује ѣлан како овај мисли да буде од користи у ратиу ѣрошѣи Сиријана. Сфранцес није имао никакав ѣлан већ је само хѣео да извршава цареѣе зајовести, на ѣѣо ѣа је цар оѣѣустѣо да код куће размисли о ѣлану. Цар се заѣим савѣѣовао с великим доме-стѣишом Канѣакузином. Хѣели су да смисле неко лукавство како би рати завршили још ѣре но ѣѣо ѣочне и без ѣоѣѣребе оружја оѣклонили оѣасностѣ.

Ради тога намислише да предају Сфранцесу управу над гра-дињима (πολιχνῶν) што леже близу Костура. Пошто стигне тамо Сиргијан сигурно неће оклевати да му одмах упутѣ посланство и да га убеђује да напусти цара и приђе њему. Овај ће то здушно прихватити и успоставити са њим [Сиргијаном] пријатељство и савезништво. А када буду без страха саобраћали и узајамно се посећивали, указаће се повољан тренутак да га ухвати кад Сиргијан не буде окружен многима (а таквих прилика ће више наћи) и везаног га доведе у неку од тврђава и тамо га сигурно чува док га не преда цару кад дође. Његово хватање је изгледало утолико лакше што војска која га прати није домаћа него савезничка (συνμαχίδος) састављена од Албанаца и Трибала,¹⁴⁵ који неће хтети да се изложе опасности ради Сиргијана да опседају тврђаву, него ће отићи кући радосни што су поштеђени ратних зала.

(Cant. I, p. 452, 19—453, 12)

Пошѣо им се обојици ѣакав ѣлан доѣао, цар је ѣозвао Сфранцеса и њѣа ѣиѣао да ли му се ѣлан чини користиан и оѣѣварив. Овај је имао на уму другѣ сѣвари, али му се учинило да је ѣлан лако изводљив и да не ѣѣреба оклеваѣи. Цар је на молбу Сфранцеса наложио неком Дромори, Сфран-цесовом ѣријатељу, да када Сфранцес оѣѣворено ѣређе на Сиријанову сѣрану ѣоѣише све њѣове ѣоседе, сѣоку и оѣѣалу имовину и да чува за државну ризницу да не би било разѣрабљено, ѣобожје да би се ѣредало цару, а уѣѣвари да се сачува за ѣријатеља.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Разумљиво је да војска коју Душан даје Сиргијану није састављена од Византинаца. О Албанцима у Душановој војсци Кантакузин даје касније још неке податке. Како је од Милутинових времена северна Албанија до реке Мат под влашћу српских краљева укључивање албанске властеле и ратника у српске војне снаге сасвим је природна појава. Војвода Димитрије Сума, који се нешто раније одметнуо од Душана, био је несумњиво Албанац. Вероватно су нарочите везе које је Сиргијан раније имао са Албанцима, о којима говори Григора, утицале на Душана да свога савезника окружи не само Србима већ и Албанцима.

¹⁴⁶ Ова појединост узгредно открива да је грабљење и пљачкање имовине онога ко се изневерио цару и пао у немилост тако обична и редовна појава да је било потребно читаво лукавство да би се сачувала имовина Сфранцеса Палеолога, а истовремено дала уверљивост његовом пребегавању на страну Сиргијана.

Предавши царске повеље којима му је поверена управа тврђава Соск (Σωσχοῦ)¹⁴⁷, Девра (Δεύρης)¹⁴⁸, Старидол (Σταριδόλων)¹⁴⁹ и Хлерин (Χληρηνοῦ) цар га је журно отпослао из Дидимотике. И дочекавши неколико дана као да је желео Сфранцесу дати предах пре подухвата, идући опуштено и полако дође у Солун. Чим је Сфранцес примио управу, Сиргијан му је одмах слао људе са позивом да се одметне од цара. Овај је, правећи се да је љут на цара и да је одавно наклоњен њему [Сиргијану], склопио с њим савез, положио заклетву и одмах му пришао. Сиргијан се јако обрадовао због тога што се Сфранцес одметнуо и пришао њему, прихватио га је не подозревајући ништа. С њим је отишао краљу да би му истовремено показао како његове ствари иду на боље, пошто му већ прилазе и царски великаши (τῶν συγκλητικῶν), и да би (Краља) привукао да буде са целом војском (πανστρατιᾷ) и помаже као савезник. Прибојавао се наиме да, ако би га цар напао, не би био у стању да му се сам супротстави и да би пропао побеђен. Убедио га је предлажући да ће, ако они пођу да се улогоре код Солуна, западни градови који се још нису предали, без наде у цареву помоћ и видећи да су они (краљ и Сиргијан) већ ратом задобили оно што је испред њих, притешњени у средини одмах се предати.¹⁵⁰ Узевши сву његову војску (πανστρατιᾷ) кренули су и улогорили се код реке Аксија.¹⁵¹ А цар, водећи део ромејске војске кроз Македонију (већи део се тек припремао због брзине којом војска морала сакупити), улогорио се код неке тврђаве између Солуна и Рендине, што лежи код језера Волви (Βόλβη) и саграђене на брежуљку, и то у месту

¹⁴⁷ Градић Соск се јавља у изворима који говоре о XI веку, а и касније међу градовима које је Кантакузин освојио 1350. Његов тачан положај није утврђен, али се могло закључити да је био недалеко од Острова. Занимљиво је да се убиство сина Самуиловог Гаврила Гадомира у неким изворима везује за Соск, а у другим за Петриск, који је био на обали Островског језера, дакле, у истој области.

¹⁴⁸ Положај овога места је непознат. То никако не може бити Дебар јер сувише далеко од области којом ће управљати Сфранцес Палеолог, а осим тога је још од 1284. под српском влашћу.

¹⁴⁹ Старидол се такође јавља касније (упореди одломак 66) међу градовима које је Кантакузин освојио 1350. Нема разлога да се са *Soulis-om*, Serbs 22, узме да је овај град био негде у северној Тесалији. Управо горњи Кантакузинов податак тражи да се локализује на територији која је у ово доба, почетак 1334, била под византијском влашћу и која је чинила административну јединицу. Приликом убикације се морају узимати у обзир и подаци ранијих векова, као и они из доцнијег времена. Чврст ослонац за идентификацију ове територије пружа град Хлерин, који постоји и данас под именом Флорина. Узимајући све у обзир може се рећи да се административна јединица Сфранцеса Палеолога простирала источно и североисточно од Костура, јужно од Пелагоније, према Водену и да је вероватно обухватала Петерско и Островско језеро.

¹⁵⁰ Ово место треба тумачити у светлости тадашње ситуације. Ако српски краљ и његов савезник пођу најкрајним путем до Солуна, имајући Костур и територију Сфранцеса Палеолога, они заиста заокружују у знатној мери и отсецају преостале градове у Македонији, онемогућавајући копнену везу са Тракијом и даље са престоницом.

¹⁵¹ Река Аксиј је Вардар. Казивање Кантакузина се, по свој прилици, односи на неко место на доњем Вардару, јер се из даљег причања може закључити да је логор био у близини Галика и не далеко од Солуна.

што се назива Критон (τῶν Κρητῶν), јер је војска са Крита ту била насељена из неког разлога напустивши острво.¹⁵² Док је тамо био улогорен, јавио је неки гласоноша да је код града Сермилија (Σερμιλία), некад насељеног а сада због неког рата запустелог, између Палене и Атоса, пристало искрцавши се 60 турских лађа (πῆες Περσικαί) и да пустоше тамошње крајеве.¹⁵³ Позвавши великог доместика, цар је питао за војску која је тамо била улогорена да ли је довољна за битку са варварима.

(Cant. I, p. 454, 3—455, 18)

Кантакузин даље прича како је он препоручио да нападну иако не знају бројности војске, јер захваљујући околности да су близу Солуна моћу скућених војску уз ону коју су имали собом. Напали су и победили Турке иако га их је остало само за два брога којима су се враћили. Ромеја је мало страдао али је било много рањеника.

Одатле је цар отишао у Солун и проборавао више дана. Сиргијан, узевши из логора шест од својих људи (τῶν ὀκτεῶν) и Сфранцес, којег су пратили његових 30 људи (τῶν ὀκτετῶν), пође до неке речице која повремено пресушује, зване Галик (Γαλιχόν)¹⁵⁴ ради предаха и освежења. Сфранцес видећи да се он сам већ одвојио и да га зацело неће бити лако ухватити (стрепео је, наиме, да не изгине са својима кад би се то сазнало у логору) и да је најлакше убити га, пренебрегне тако царско упутство, па са онима који су били с њим договори се тајно о убијању Сиргијана и убеди их (пре тога никоме није открио свој наум). Они убију човека који о завери ништа није ни слутио те побегавши стигну у Солун.¹⁵⁵ Цар је пребацивао Сфранцесу због плашљивости, јер је више волео да му Сиргијана доведу живог него да га убију. Пошто се оно што

¹⁵² Тачан положај места Крићани не може се утврдити, али је Кантакузин пружао довољно података да се приближно одреди где је лежало, јер се Рендина налазила у близини источне обале Халкидике, а само неколико километара западније простира се језеро Волви (данас Бешикско језеро).

¹⁵³ Из Кантакузиновог излагања се види да је у питању источна обала Халкидике. Иако се за речицу Галик каже да не тече током целе године, она има дуги ток и тече у правцу север—југ у улива се близу ушћа Вардара у мочваре које окружују Солунски залив. Имајући у виду чињеницу да је краљев логор био негде на Вардару, да је циљ кретања био Солун, може се претпоставити да су на Галик изашли у пределу где речицу пресеца пут који води Солуну. То је још увек око 10 km од Солуна.

¹⁵⁴ Хронологија турског напада се може утврдити полазећи од датума. Сиргијанове погибје, август 1334.

¹⁵⁵ Уз излагање Григоре истакнуте су разлике у опису Сиргијановог убиства (уп. горе одломак 27 и нап. 133). Не слажу се ни место атентата, ни број људи, ни начин на који су побегли Сфранцес Палеолог и његови сарадници. Код Кантакузина је велика пажња посвећена околности да Сиргијан није могао бити ухваћен жив, што код Григоре није изричито споменуто. Промена плана се можда налазила у поруци цару. У сваком случају, по Григори је Сфранцес Палеолог имао план да убије Сиргијана и упутио је двојицу слугу у тај план, по Кантакузину, међутим, тек непосредно уочи убиства Сиргијан је обавестио људе који су га окруживали. Кантакузин је био ближи догађајима, па се може претпоставити да су његова обавештења била тачнија.

се збило не може повратити, и убиство приписавши нужди наметнутој околностима, захвално је њему као и онима који су с њим били за храброст и одважност и што су се њега ради изложили очигледној опасности. Сфранцесу је доделио достојанство великог стратопедарха, одговарајуће годишње приходе од земаља, а свима осталима сваком понаособ према заслуги.¹⁵⁶

Краљ, пак, кад је сазнао да је Сиргијан пао (πεσόντα) послао је да га донесе у логор док је још издисао. А када је убрзо затим умро, оплакао га је као пријатеља и сахранио велелепно (μεγαλοπρεπῶς). Упутио је затим цару посланство и углавио с њим мир и савезништво. Сутрадан се недалеко од Солуна, код реке Галика,¹⁵⁷ састао с царем и потом вратио кући. Градови који су раније били под Сиргијаном, после његове погибје дошли су поново драговољно под цареву власт добивши од њега опроштај и амнестију

¹⁵⁶ Са титулом великог стратопедарха Сфранцес Палеолог је учествовао у каснијим царевим војним акцијама. Приликом опсаде Арте 1340. он је био, према Григори, затворен јер је припадао групи завереника која је планирала атентат на цара. Уз помоћ Албанаца и Каталанаца требало је да уклони цара као што је некад уклонио Сиргијана. Умро је убрзо после затварања пре истраге и суђења (Greg. I, 553). Кантакузин који је, по истом Григори, одбранио цара од таквих и сличних планова не спомиње завереничку улогу Сфранцесову већ бележи само смрт од дизентерије која је харала међу војском (Cant. I, 525).

¹⁵⁷ Као што је већ речено уз одломак 27 код Григоре, нап. 134, о састанку српског краља и византијског цара, који Григора само кратко спомиње, говори и српски животописац Душанов. У опширном излагању српског писца Сиргијан уопште није споменут нити прави повод овога рата. Краљев биограф непријатељство изводи издалека, из догађаја који претходе бици код Велбужда. Цар Андроник III је из „неког разлога“ погазио мир са краљевим оцем. Када се дигао бугарски цар који је желео да дође главе српском владару имао је као савезника грчког цара. После пораза бугарског цара српски краљ је желео да се освети грчком цару. Ту је писац прешао са Стефана Дечанског на Душана. (У нап. 137 навели смо да је по биографу Стефана Дечанског он предузео поход против Андроника III и повратио неке градове.) Краљ Душан је свом својом снагом наступио против Византије: „и пође тамо у унутрашњост грчког царства, и узео многе градове тога царства, и зароби многе земље те државе . . . “ Душан је хтео да овога цара „прогна из царства његове грчке земље“, у чему се може индиректно препознати савезништво са Сиргијаном. Краљ је, дакле, дошао под град Солун „пошто се овај град хтео њему предати, но не са силом, као закон имајући“. Византијски цар се склонио у Солун пошто је чуо „да се сва земља државе грчке и сви градови и сви силни земље те предају у руке благочастивог краља Стефана“. Одатле је упућивао посланства и тражио мир извињавајући се за оно што је учинио краљевом оцу. Чувши то краљ се посветовао са својим велможама и наставио са размењивањем посланстава све док ствари нису биле по његовој вољи. Тада су утврдили мир праћен „страшним обећањем“ да неће прекршити уговор, а онда су се и лично срели: „и тако учинише састанак под славним градом Солуном месеца августа 26 дан, у петак“ (*Животопис краљева и архиепископа* 221—224, наводи по преводу Л. Мирковића 167—169).

Овај податак сјајно потврђује вест византијске кратке хронике (Schreiner, Kleinchroniken I, 351) по којој је Сиргијан убијен у уторак 23. августа. Истовремено оваква хронологија показује да се није могло дуго преговарати и утаничавати услове, већ да се ситуација нагло изменила смрћу Сиргијановом, што тврде оба византијска писца. Док Григора и Данилов Настављач иницијативу за преговоре приписују цару Андронику, Кантакузин тврди да је српски владар упутио посланство цару. Очигледно је да свака страна настоји у својој верзији да сачува образ.

(ἀμνηστίαν) због одметања.¹⁵⁸ Некако у то време владалац Угара (ὁ τῶν Οὐγκρων ἄρχων), који се на латинском зове рекс (ῥήγχα)¹⁵⁹, завојштио је с великом војском против Краља (ἐπὶ Κράλην) због спора око границе земље.¹⁶⁰ Бојећи се да неће бити кадар да се одбрани од њега, упути цару посланство тражећи савезничку помоћ (συμμαχίαν). Цар се обрадовао због посланства и одабрао је добру и бројну војску и послао је краљу као помоћ (εἰς Κράλην συμμαχίαν).¹⁶¹

¹⁵⁸ Григора говори само о поклонима које је српски краљ примио, српски писац Душанове биографије говори о весељу, изразима љубави, обостраном даривању. По њему су и територијална спорна питања решена путем узајамног даривања. Цар је краљу дао све оно што је освојио родитељ краљев, тј. Стефан Дечански и што је освојио сам краљ очекујући да ће краљ са своје стране нешто од тога опет препустити цару. Тако је и било: „пошто му је господин краљ неки део земље и градова даровао, и тако измиривши се растадоше се“ (*Живоши краљева и архиепископа* 225—226, навод из превода Л. Мирковића 170). Краљев животописац наводи и списак градова које је Душан тада задржао и додао својој држави. То су били: Охрид, Прилеп, где је краљ подигао двор, Костур, Струмица, Хлерин, Железнац, Воден и Чемерен. Из Кантакузиновог излагања би произлазило да су Сиргијанови градови враћени цару Андронику. Из самог текста знамо само за Костур и за групу градова око Хлерина са којима је Сфранцес Палеолог пришао Сиргијану. Можда су пали још неки градови на путу према Солуну. У сваком случају, и казивање Кантакузина и каснији догађаји показују да попис градова код Даниловог Настављача није тачан. И. Руварац, О првим годинама Душанова краљевања у хронолошком погледу, *Rad* 19 (1872) 43—44, утврдио је годину, али је прихватио попис градова, баш као и *Флоринский*, Южние Славяне II, 70. *Јиречек*, Историја I, 215, мислио је да су Душану остали само Прилеп и Струмица. *М. Динић*, За хронологију освајања 7—10, показао је да су Костур, Воден и Хлерин освојени тек касније (1343), што потврђује Кантакузинову верзију. Неки од градова које наводи Данилов Настављач као Железнец (види горе нап. 128) и Чемерен у средњем току реке Црне, пали су под српску власт после Велбужда, а Струмица, према Григори, у првом ратничком налету Душановом после освајања власти у Србији. Ако се узме у обзир да српски писац све оно што је било освојено рачуна у резултате трогодишњег ратовања Душановог, може се закључити да се Андроник III у преговорима на Галику мирио с оним што је раније било изгубљено, али да је повратио оно што му је било отето у пролеће и лето 1334.

¹⁵⁹ Угарски краљ је тада био Карло Роберт (1309—1342).

¹⁶⁰ Кантакузин показује овде изванредно добру обавештеност. Иако су угарско-српски односи веома непотпуно познати, ипак нема сумње да је узрок споровима била „земља краља Стефана“, тј. територија којом је у своје време владао бивши краљ Драгутин. Његова територија била је образована делом од области које је до 1282. године држала његова ташта краљица Јелисавета, делом од области које је Драгутин преотео од куманских великаша под бугарском влашћу Дрмана и Куделина (између 1285. и 1290). Сукоба је било и у време борби за угарски престо, а нарочито су се погоршали односи после смрти краља Драгутина (1316) и у време борби краља Карла Роберта да осамостаљене територије „олигарха“ подвргне краљевској власти. Отворених ратова било је при крају владе краља Милутина и за време владе Стефана Дечанског. Уп. *И. Руварац*, нав. дело 47—48; *П. Марковић*, Одношаји између Србије и Угарске (1331—1355), *ЛМС* 221 (1903) *Јиречек*, Историја I, 215; *Ј. Рагоњић*, Споразум у Тати и српско-угарски односи од XIII—XVI века, *Глас* 187 (1941) 129—131; *Историја народа Југославије* I, 355; *Ј. Калитх-Мижушков*, Београд у средњем веку, Београд 1967, 69—74, 361—362; *Историја српског народа* I, 514—515.

¹⁶¹ Иако Кантакузин излаже ствари тако као да је до сукоба с Угарском дошло одмах после састанка на Галику, ипак се из садржаја његовог казивања може извести да је тај рат био касније. Душан се, наиме, вратио у своју земљу и отуда посланством тражио помоћ. Требало је да протекне још неко време да цар одабере војску, да је

Краљ Угарске (ὁ ῥῆξ δὲ Οὐγγρῖας) који је већ био у граничном подручју између своје државе и државе Трибала, вратио се у своју земљу пре но што се упустио у ратовање. Говорило се да се вратио кад је сазнао да од цара долази помоћ. Да ли је било због тога или нечега другога, остаје неразјашњено.¹⁶² Краљ мислећи да се из тога разлога вратио рига (ῥῆγα) веома је захваљивао цару и заповедницима је заједно с војском на достојан начин даровима исказао благонаклоност и радосне их послао кући. А цар је те године презимио у Солуну.

(Cant. I, p. 456, 16—458, 16)

упути у Србију и та војска је, ако је веровати Кантакузину, утицала на повлачење угарског краља, стигла је, дакле, усред рата. Угарски напад није могао бити раније од јесени 1334, па је зато неосновано домишљање да је угарски напад утицао на Душана да буде попустљив у односима са Андроником III. Није, међутим, искључено да је Душан на византијској територији био обавештен о евентуалним плановима угарског краља против Србије. Сви истраживачи наведени у претходној напомени, који су се посебно трудили око осветљавања угарско-српских односа, датовали су угарски напад у пролеће или лето 1335. Могуће је, међутим, да је поход био предузет између новембра 1334. и јануара 1335, када се у три угарске повеље спомиње распуштање војске која је ишла на српске шизматике. I. Nagy-Im. Nagy-D. Veghely, Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeö I, Budapest 1871, 443—447. Уп. перест бр. 31 у зборнику L. Thallóczy-A. Áldásy, A. Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára 1198—1526, Budapest 1907, 11, где су наведени други документи о овом походу.

¹⁶² Важна је чињеница да и у биографији Душановој налазимо приказ овога рата по коме није било стварног судара између угарске и српске војске. С уобичајеним претеривањем краљев биограф прича како је угарски краљ Карло одлучио да нападне Душана јер су га обавестили да српски владар ратује у далеким областима и „отацтво његово нико не чува“. Сакупио је околне краљеве, „десетине хиљада многих народа“ и послао их мислећи да Душан није у својој држави. Кад су прешли Дунав, Душан је био обавештен о нападу, сакупио је војску, пошао у сусрет нападачима. У Жичи се задржао да би се помолио Богородици да му помогне. На угарској страни је већ на вест да српски краљ долази да се бори избила пометња. Кад су дошли на реку Саву (што значи да је напад ишао преко Срема), нису имали спреме потребне за прелаз нити су познавали пристаништа, а усто их је гонио анђео господњи који је помагао српском краљу. Тако је дошло до несреће приликом преласка реке, многи су се утопили. Вест о томе стигла је Душана на путу и он је изговорио захвалне молитве и пошао с војском „у околне пределе државе своје“. *Животи краљева и архиепископа* 227—230, наводи по преводу Л. Мирковића 171—174. Код Даниловог Настављача нема ни речи о византијској помоћи. Међутим, то не умањује веродостојност Кантакузиновог причања. Карактеристично је да Кантакузин допушта могућност да су били и други разлози угарског одустајања, не само вест о византијској помоћној војсци. Било какви да су били разлози угарског повлачења сигурно је дошло до поремећаја равнотеже у граничним областима у српску корист. Београд је неко време био под влашћу Душановом све до похода Стефана Лацковића, који је раније стављан у време краља Милутина. Уп. С. *Пирковић*, Београд под краљем Душаном? Зборник Историјског музеја Србије 17—18 (1981) 43—45.